

מטומאת אהל, גם מקום הקבר עצמו, כי אפשר שהמחרשה הוליכה העצמות הנה והנה [כי קבריהם לא היו עמוקים כל כך] וספק טומאה ברשות הרבים טהור. ומדרבנן החמירו בטומאת מגע והסט. והוא הדין כשהיה שם קבר ידוע ולא אבד, ואחר כך נחרש – הכל טהור, גם מקום הקבר (עפ"י תוס' כאן ובכתובות כח: ד"ה בית הפרס).

רבי יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד. רש"י מפרש, זקן או תלמיד שיודע שנחרש. והראב"ד (טומאת מת י, ע) חולק שהרי כל אדם נאמן להעיד על כך, ומפרש: שיש שם זקן או תלמיד היודע שאין מקיימים בה אילנות, אבל שאר העם אין זריזים בכך, לקוץ ממנה האילנות (וכן פירש הר"ד. וע' באריכות בתורא"ש).

*

'... אלא בלא ספק שיש בתוספות שיבוש בדפוס כמו שמצוי הרבה במסכת מועד קטן, והכי צריך לומר...' (מתוך שו"ת משיב דבר ח"ב פה).

דף ו

'מצר אחד מצוין, הוא טמא וכל השדה כולה טהורה'. יש לבאר הטעם שתחתיו טמא והלא אין מעמידים ציון במקום טומאה (כן הקשו רעק"א ושפת אמת). ולכאורה נראה לפי שציוני הקברים היו מקיפים את מקום הטומאה מסביב ולא בכל שטח הטומאה (כלשון הר"ש ריש שקלים. ועכ"פ כשמקום הטומאה גדול – ע' תורא"ש כאן), והיו מציינים חוץ למקום הטומאה ולא עליה ממש, אבל כאן מדובר כשהציון אינו ציון היקפי אלא הולך על פני מיצר השדה, ואי אפשר לומר שהוא בצד הטומאה, שהרי אין ידוע מאיזה צד ואינו מצוין היכן נמצאת הטומאה, ועל כן אנו מניחים שהיתה כאן טומאה שאינה רחבה והיא נמצאת תחת מקום הציון. משא"כ בסיפא שהציון מקיף את השדה, ודאי הטומאה באמצע והציון מקיפה, הלכך תחת הציון טהור.

'בחמשה עשר בו... ויוצאין על הכלאים' – שבאותו יום פנויים ממלאכה (תורא"ש).

'אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שאין ניצן ניכר אבל ניצן ניכר יוצאין עליהן'. פירוש, כלאים ידועים שנוצצים ובולטים לעין, יוצאים עליהם מיד. ואם תאמר פשיטא, הלא ישראל האוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו. ויש לומר שיוצאים ועושים להם כדין יציאת ט"ו אדר, שמפקירים השדה כולה ואין מניחים לבעל הבית לנקותה. כן נלמד מהרמב"ם פרק ב' מהלכות כלאים (חזון איש קלה).

'מאי שנא בחולו של מועד דנפקינן – אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: משום שכר פעולה דמוזלי גבן' – הא לאו הכי משמע שאסור, ואף על פי שזהו צורך רבים – מכאן מוכח שצרכי רבים של מצוה, אסור לעשותם מלאכת אומן במועד (עפ"י בהגר"א תקמד, א כפי שפסק הריב"ש, הובא ברמ"א שם). לכאורה היה נראה שעקירת כלאים מלאכת הדיוט הוא ומה שמשמע שאסור במועד היינו לכוין לעשותה במועד דוקא. וצ"ע.

'כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר – ימעט', אבל בפחות מכן אין צריך. ותמה הראב"ד בטעם הדבר, והלא כלאי זרעים אסורים מהתורה ולמה אין מקפידים בכל שהו. ותירץ שאפשר שאין שם 'כלאים' אלא על תערובת הניכרת.

ובאר אחרונים שיסוד איסור כלאים מהתורה הוא משום מראית עין, שלא לזרוע כדרך הזרעים כלאים. ובוה פירשו מדוע מותר להוסיף מהמין האחד וע"כ למעט את המין האחר, ואין בדבר משום ביטול איסור לכתחילה, כי באמת הפך בכך להתר גמור (עפ"י מעשה רוקח, ישועות מלכו).

ובשו"ת הרשב"א (ח"א רנט) נתן טעם אחר; משום שאי אפשר שלא יצא בשדה פרידה אחת ממין אחר ותאסור את הכל, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת, הלכך כל שנתערב בטל.

ובקריית ספר (כלאים א) כתב ששיעור זה הלכה למשה מסיני הוא.

ונחלקו ראשונים כאשר יש שיעור שצריך למעט, האם די לפחות מכשיעור רובע הקב בסאה, או צריך לעקור את כל הזרעים שנתערבו, כי כיון שהתחיל לעקור ואינו עוקר הכל, נראה כמקיים כלאים. ויש תולים זאת במחלוקת תנאים (ע' בתוס' ובתורא"ש).

'ע"ב' 'ימעט' – את המין האחר, אבל שאר השדה לא נאסרה, שאין נאסרים בהנאה אלא כלאי הכרם, אבל כלאי זרעים, די בעקירת המין האחד והשאר מותר.

זלא עוד אלא שמרביצין שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית. פרש"י: אבל לא יסקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית. ונראה לבאר: ודאי חרישה האסורה בשביעית אסורה אף ביום האחרון של השנה הגם שאינה מועלת אלא לאחר השביעית – כי החרישה עצמה היא האיסור [אעפ"י שאין בה מטרה כשלעצמה אלא הרפיית האדמה והכשרתה לזריעה], ואף בשנים כשני אליהו שודאי לא יצמח כלום, ודאי אסור לחרוש, משא"כ השקאה אינה מלאכה כשלעצמה אלא רק כאמצעי לצימוח [ואם ידוע שלא יצמח כלום, אין איסור בהשקאה], הלכך כל שהשקאה אינה מועלת אלא לאחר השביעית, מותרת (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קל).

יש לעיין לפי"ז בשפיכת מים מועטת בגינה בשביעית, שאם אין כמות כזו משמעותית כלל לענין הצמחה, אולי אין בה איסור. וצריך ברור.

'זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקם במועד.' רש"י פירש, מפני שאין הפסד במניעת השקאתם. ואולם הראב"ד כתב (ומובא בנמו"י) שאם לא השקם קודם המועד מחמת אונס – מותר להשקותם במועד, ורק אם נתעצל או ששכח – אסור. ומשמע שהוא מפרש טעם האיסור משום קנס שהיה לו להשקות קודם המועד, ולכך אסרו עליו להשקותם במועד גם אם יהא לו הפסד.

והרמב"ם (יום טוב ה,ד) נתן טעם אחר; שזרעים שלא שתו מקודם צריכים מים רבים ויבוא לידי טורח יותר. ומשמע מדבריו (ע' מגיד משנה שם ה"ג) שהמשנה כולה מדברת בבית השלחין ולא בבית הבעל כפרש"י, וברישא מדובר שאין שם אלא אילנות הלכך לא התירו להשקות אלא מאילן לאילן משום הפסד, ובסיפא טעם האיסור הוא משום טירחה מרובה כאמור.

וצריך עיון לפירוש זה ממה שאמרו בראש המסכת שלא שמענו מרבי אליעזר שאוסר אלא בהרוחה, אבל לא מצאנו שאוסר במקום הפסד משום טורח – והלא זהו הטעם בורעים שלא שתו שאוסר. ושמו"ל שלא אסרו בורעים אלא בצירוף זה שהיה יכול להשקות קודם למועד.

החזון-איש (קלה) פירש שהסיפא מדברת בשדות בינוניות, שיצאו מכלל 'שדה גריד' ולכלל 'בית השלחין' לא באו, ומשקים אותם לפרקים רחוקים וכשמונע השקאתן מפסידן קצת, ונתן להם רבי אליעזר בן יעקב דין 'שדה הבעל', ולא זו אף זו קתני.

'ואין משקין שדה גריד במועד. וחכמים מתירין בזה ובוה'. רש"י ותוס' מפרשים שחכמים מתירים אף בשדה גריד. [כמה ראשונים סוברים שמחלוקת זו זהה למחלוקת רבי אליעזר בן יעקב וחכמים שבמשנה. ואולם יש מפרשים שגם לראב"י אפשר שמותר להשקות שדה גריד משום שאינה בגדר 'הרווחה' (עתוס'), או משום שהיא שדה שלא הושקתה זה זמן רב והיובש בה גדול, וסוברים חכמים שאם לא ישקה יהא מופסד. עתורא"ש].

ואולם הנמוקי-יוסף כתב שהכל מודים בשדה גריד שאסור להשקותה, שאין במניעתה הפסד. ו'בוה ובוה' שאמרו חכמים היינו השקאת השדה כולה והשקאת זרעים שלא שתו בתחילה.

'תרביצא' – גינה שמאחורי הבתים, שזורעים בה ירקות לריח ולמראה, ודי לה בהשקאה מועטת כעין ריבוק, מפני שצל הכתלים מגן עליה מן הרוח ומן השמש (נמוקי יוסף).

'צדין את האישות ואת העכברים... משדה האילן כדרכו ומשדה הלבן שלא כדרכו' אבל כדרכו אסור, שאינם מפסידים כל כך בשדה הלבן. ואף על פי שדבר האבד מותר בחול המועד אפילו אבד מקצתו בלבד (ע' משנ"ב תקלו סק"ג) – שמא יש לומר עפ"י מה שכתבו הפוסקים ששיערו חכמים בכל דבר לפי מדת ההפסד ומדת הטירחה, ובטירחה מרובה כגון זו לא התירו כשאינו מפסיד כל כך (ע' שמירת שבת כהלכתה סז הערה צא. וכסברא זו מובא בנמו"י א: ד"ה תנו רבנן) בשם הראב"ד). ועוד יש לומר שאין ההפסד קרוב כל כך, לכך אסור כדרכו [ובשאר מקומות כשיש ספק אם יאבד נידון כדבר האבד, וכמו שכתב החזון-איש] (ע' הדושים ובאורים).

דף ז

'לימא מסייע ליה... סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה. – התם כדקתני טעמא מפני הסכנה'. ומעיקרא סבר ש'מפני הסכנה' הוא טעם על הסתירה בלבד, אבל הבנין מותר אעפ"י שאין סכנה במניעתו. ודחו, אף הבנין לא הותר אלא מפני הסכנה, שאם לא נתיר לו יימנע מלסתור (עפ"י ריטב"א ועוד).

'וחכמים אומרים לא להקל ולא להחמיר... שאם אתה נזקק לו להקל נזקק לו אף להחמיר...'. יש מי שלמד מכאן שאין להודיע לקרובים ברגל על מות קרוביהם [ובספר חסידים (תתא תתג) כתב שאין להודיע בסמוך ליום טוב], ואף לא לבנים האומרים קדיש על אביהם – מפני שגורמים להם צער במועד, ואף על פי שתיבטל מצות אמירת קדיש, הלא ראיית נגעים היא מצוה דאורייתא ואעפ"כ נדחית מפני שמחת המועד (עפ"י שו"ת פנים מאירות ח"ב קצא, הובא בפתחי תשובה יו"ד תב סק"ב).

והוא הדין בפורים (שם). ויש מי שכתב שכן הדין גם בחנוכה (מובא בשש"כ פרק סה הערה רעט בשם ספר אור ישראל). בספר שמירת שבת כהלכתה (סה, נו) סתם וכתב שלצורך אמירת קדיש על ידי הבן – מותר, שהרי זה כהתעסקות לצורך הנפטר. וצ"ע מדוע לא הביא מהפ"ת שמבואר להפך. ומ"מ לטעמו אין קשה מסוגיתנו שהיא דחיית מצוה דעלמא, משא"כ בדבר הנחשב כצורך הנפטר.

עוד הביא בשש"כ בשם 'כל בו אבילות' שבאופן שיודיעוהו קודם הרגל כדי שהרגל יבטל את השבעה – צריך להודיעו. וכנראה הטעם הוא שדאי נוה לו בכך והיה רוצה שיודיעוהו. ומ"מ צ"ע הלא מבטל שמחתו ברגל.